

Aikuisten hakeutuminen yliopistojen tutkinto-opiskelijoiksi

NINA HALTTUNEN

Alemman korkeakoulututkinnon suorittaneita tai avoimessa yliopistossa opiskelleita aikuisia hakeutuu yhä enemmän yliopistojen tutkinto-opiskelijoiksi. Sitä suosii myös virallinen koulutuspolitiikka.

Mutta mitkä yliopiston alueet imevät aikuisia ja mitkä torjuvat heidät tehokkaimmin? Valtakunnallisten tilastoaineistojen avulla on tutkittu aikuisten hakeutumisreittejä ja niiden laajuutta. Seulana eivät ole vain yliopistot, vaan koulutukseen hakevien aikuisten mielenkiinto ja arvio omista sisäänpääsymahdollisuuksista.

Yliopistojen valintapolitiikkaa koskevaa keskustelua ja suunnittelua on viime aikoina leimannut halu laajentaa tuoreiden ylioppilaiden mahdollisuuksia saada opiskelupaikka. Nuorten saaminen nopeasti sisään ja edelleen nopeasti ulos näyttää muodostuneen eräänlaiseksi itsetarkoitukselliseksi päämääräksi, jonka kehyksessä suunnitellaan niin opiskelijavalintoja, opintotukea kuin tutkintorakennettakin. (esim. OPM 2002: 39; 2002: 27; 2004: 9.)

Samalla kuitenkin myös aikuiset ovat saaneet osansa yliopistokoulutusta koskevasta tavoitteenasettelusta. Koulutuspoliittisissa teksteissä on kiinnitetty huomiota mm. siihen, ettei suomalaisten yliopistojen tutkintokoulutuksessa ole olemassa aikuisten elämäntilanteet huomioivia väyliä tai aikuisille suunnattuja erillisiä koulutusmahdollisuuksia (OECD 2002; OPM 2002: 3). Tutkintorakenteen uudistuksen yhteydessä aikuiset onkin yhä enemmän alettu nähdä maisterivaiheen opiskelijoina, jotka aiemmin suoritetun alemman tutkinnon tai avoimen yliopiston opintojen jälkeen ohjataan jo suoraan omiin erillisvalintoihinsa (ks. esim. OPM 2004: 6; 2005: 38).

Aikuiset voivat Suomessa hakeutua yliopistojen tutkinto-opiskelijoiksi käytännössä useita eri kanavia pitkin: päävalintojen kautta, avoimen yliopiston väylää pitkin, muissa erillisvalinnois-

sa tai erilaisiin muunto- tai maisterikoulutusohjelmiin. Päävalinnat on ajatuksellisesti suunnattu nuorille ja näiden valintojen kehittämisen johtajatuksena on pidetty nuorten ikäluokkaosuu- den kasvattamista. Avoimen yliopiston väylä on oma aikuisille suunnattu reittinsä, mutta se on jäänyt melkoisen marginaaliseksi reitiksi tutkinto-opintoihin. Vaikka väylän merkitystä on viime vuosina alettu koulutuspolitiikassa korostaa aiempaa enemmän (Halttunen 2005), vain pari prosenttia yliopistojen koko sisäänotosta kana- voituu sen kautta. Erilaiset maisteri- ja muunto- koulutusohjelmat tulevat uudessa tutkintoraken- teessa todennäköisesti jatkossa edelleen kasvat- tamaan merkitystään. Muita erillisvalintoja ovat mm. ei-ylioppilaiden, ulkomaalaisten ja siirto- opiskelijoiden kiintiöt. Kaikki eri reitit mukaan lukien oli uusista opiskelijoista vuonna 2003 reilu kymmenesosa täyttänyt 30 vuotta ja miltei joka neljäs 25 vuotta. Mitä vanhemmasta ikäryhmäs- tä on kyse, sitä useammin tullaan jonkin muun kuin päävalintareitin kautta. (Tilastokeskus 2004: 1; Halttunen & Nori 2005; Piesanen 2005.)

Aikuisten paikka yliopistomaailmassa

Erilaisissa koulutusjärjestelmissä aikuisten tutkinto-opiskelu saa erilaisen paikan ja tilan. Se,

miten aikuiset paikantuvat järjestelmässä, riippuu yhtäältä kansallisen tason rakenteista ja poliitikoista, toisaalta instituutiotason käytännöistä ja toimintakulttuureista. Kansallisella tasolla voidaan tarkastella yliopistojen ohjausta, korkeakoulutusjärjestelmän erilaistumisen astetta sekä yhteiskunnan luomia yleisiä puitteita aikuisten opiskelulle.

Yliopistojen autonomia suhteessa keskushallintoon vaihtelee eri maissa ja myös kansallisten järjestelmien sisällä. Mitä enemmän yliopistoilla on autonomiaa, sitä itsenäisemmin ne tekevät päätöksiä mm. opiskelijavalintojensa, opetussuunnitelmiansa, omien painotustensa ja profiilinsa suhteen. Autonomian ei kuitenkaan ole todettu olevan yhteydessä korkeaan aikuisten osallistumisen asteeseen. Päinvastoin, juuri valtion harjoittamalla koulutuspolitiikalla on voitu ohjata yliopistoja ottamaan aikuiset paremmin huomioon. Samalla yliopistot ovat yhä enemmän alttiita markkinoiden vaatimuksille, mikä on myös ollut yhteydessä yliopistojen avautumiseen uusille opiskelijaryhmillä. (Schuetze & Slowey 2000, 16; 2002, 316; Osborne 2003, 10–11.)

Korkeakoulutusjärjestelmän erilaistuminen johdattaa institutionaaliseen työnjakoon ja erikoistumiseen. Samalla erilaistuminen merkitsee usein myös statuksen mukaista polarisaatiota, jossa eri yliopistot vastaavat eri tavoin keskushallinnon ja toisaalta markkinoiden vaatimuksiin. Eliittiyliopistot saattavat näin säilyttää asemansa suljettuina harvojen instituutioina, kun muut yliopistot ”joutuvat” ottamaan tehtäväkseen heterogeenisempien opiskelijajoukkojen kouluttamisen. Tosin tässä suhteessa tutkimustulokset ovat moniselitteisiä. Maissa, joissa yliopistojen väliset erot ovat vähäisempiä, aikuiset voivat osallistua jopa enemmän kuin maissa, joissa vertikaalinen erilaistuminen on voimakkaampaa. Yleinen kehityskulku kansainvälisesti kuitenkin näyttää olevan kohti erilaistumista ja statushierarkioiden vahvistumista. (Schuetze & Slowey 2000; 2002; Osborne 2003, 7–10.)

Se, millaisia taloudellisia uhrauksia tutkinto-opiskelu yliopistossa edellyttää, rakentaa niitä konkreettisia olosuhteita, joiden puitteissa aikuiset voivat hakeutua opiskelemaan. Opiskelun maksullisuus voi muodostua voimakkaaksi esteeksi opiskelun aloittamiselle. Aikuisten opiskelun rahalliseen tukemiseen on eri maissa erilaisia muotoja. Eroja löytyy sen suhteen, ketkä tukia voivat saada, miten osa-aikaopiskelua tue-

taan ja millaisia ikärajoituksia tukien saamiseen on asetettu. Myös muunlaiset yhteiskunnan toimet, kuten lastenhoitopalvelut, mahdollisuus opintovapaaseen yms. ovat tärkeitä ja lisäksi viestivät siitä, miten aikuisten opiskeluun ylipäättään suhtaudutaan. Samalla kun koulutus on markkinoistunut, yksilöllistymisen myötä myös koulutuksen kustannukset ovat langenneet yhä useammin yksilön harteille. (Schuetze & Slowey 2000, 19; 2002, 317; Osborne 2003, 11–12.)

Instituutiotasolla, yksittäisten yliopistojen ja oppiaineiden tasolla pitkälti ratkaistaan, onko aikuisilla konkreettisia mahdollisuuksia opiskeluun. Joustavilla opiskelijavalintamenetelmillä voidaan luoda koulutusreittejä niille, jotka eivät täytä normaalin opiskelijavalinnan kriteerejä. Vaihtoehtoiset kriteerit voivat perustua esimerkiksi ikään, työkokemukseen, muihin henkilökohtaisiin kvalifikaatioihin tai erityisiin valintakokeisiin.

Vaikka valintakriteerit olisivatkin avoimia, täytyy myös opiskelun muotojen ja järjestelyjen olla sellaisia, että aikuisilla on käytännössä mahdollisuus opiskella. Tällaisia aikaa ja paikkaan liittyviä tekijöitä ovat mm. osa-aikaopiskelumahdollisuudet sekä erilaiset etäopiskelun ja informaatioteknologian luomat mahdollisuudet. Aikuisten kannalta merkitystä on myös erilaisilla korvaavuuksiin ja aiemmin opitun tunnustamiseen liittyvillä käytännöillä. Tärkeä tekijä lisäksi on se, että aikuiset voivat varsinaisen tutkinto-opiskelun lisäksi osallistua lyhyemmille kurseille, joilla he voivat esimerkiksi kehittää ammatillisia tietojaan ja taitojaan. Tällaisetkin kurssit voivat olla tutkinto-opiskelun kannalta tärkeitä, sillä ne voivat rohkaista aikuisia edelleen jatkamaan opintojaan. (Duke 1989, 167–170; Schuetze & Slowey 2000, 17–20; 2002, 316–317; Osborne 2003, 12–16.)

Joustavuus opiskelijavalinnoissa ja opetusjärjestelyissä ovat aikuisystävällisyyden konkreettisia ilmentymiä ja vaikuttavat ”suoraan” aikuisten opiskelumahdollisuuksiin. Selityksiä sille, miksi jotkut yliopiston alueet ovat tässä mielessä avoimempia, voidaan etsiä oppiaine- ja organisaatiokulttuureista. Jean-Luc Guyot (1997) vertaili tutkimuksessaan eri oppiaineita toisiinsa ja etsi selitystä sille, miksi aikuisten osuudet poikkesivat eri tiedekunnissa. Hän löysi ainelaitosten kulttuurista yhdeksi selittäväksi tekijäksi opetuksen arvostuksen. Tiedekunnissa, joissa opetusta arvostettiin enemmän, oli enemmän ai-

kuisia opiskelijoita. Tieteen kentällä arvostetuimmat, kovaa ja puhdasta edustavat tieteenalat, olivat niitä, joilla oli alhaisin aikuisten osallistumisosuus. (Guyot 1997, 33–34; Bourgeois, Duke, Guyot & Merrill 1999, 148–154.)

Toisena selittävänä tekijänä olivat tieteenalan yhteydet ulkopuoliseen maailmaan. Aloilla, joilla oli tiivis yhteys yhteiskuntaan tiedon soveltavan hyväksikäytön tai professioiden kautta, aikuisten osallistuminen oli vähäisempää ja tapahtui useimmiten erillisten lisäkoulutusohjelmien kautta. Tällaisia aloja olivat luonnontieteet ja lääketiede. Aikuiset opiskelijat olivat useimmiten jo ennestään korkeasti koulutettuja asiantuntijoita, jotka olivat hankkimassa lisäkoulutusta. Osa laitoksista oli kuitenkin enemmän suuntautunut opettamaan ns. ”toisen mahdollisuuden” opiskelijoita, joilla ei ollut aiempaa yliopistotutkimusta. Tähän ryhmään kuuluvilla ainelaitoksilla aikuisten osuudet olivat huomattavasti korkeampia kuin ensin mainitussa ryhmässä ja ne edustivat pehmeämpiä ja tiedeyhteisön vähemmän arvostamia tieteenaloja. (Guyot 1997, 33–34; Bourgeois, Duke, Guyot & Merrill 1999, 148–154.)

Erja Moore on tutkinut suomalaisten yliopistojen aikuisia tutkinto-opiskelijoita. Ajallisesti hänen tutkimuksensa sijoittuu 1990-luvun puolivälin tilanteeseen. Tuolloin kaikista opintoaloista erottui selvästi terveydenhoidon ala, jossa yli kolme neljäsosaa opiskelijoista oli 30 vuotta täyttäneitä. Myös teologinen, yhteiskuntatieteellinen ja kasvatustieteellinen ala olivat ikärakenteeltaan keskimääräistä vanhempia. Nuorin ikärakenne oli luonnontieteellisellä, teknistieteellisellä ja liikuntatieteellisellä alalla sekä eläinlääketieteessä, lääketieteessä, hammaslääketieteessä ja farmasiassa. Eri yliopistoista vanhin ikärakenne oli Tampereen, Kuopion, Helsingin ja Lapin yliopistoissa sekä Taideteollisessa korkeakoulussa. Nuorimmat opiskelijat olivat Lappeenrannan teknillisessä korkeakoulussa, Svenska Handelshögskolanissa, Turun kauppakorkeakoulussa ja Joensuun yliopistossa. Teknillisten ja kauppakorkeakoulujen opiskelijat olivat nuorempia kuin monialaisten yliopistojen ja taidekorkeakoulujen opiskelijat. (Moore 2000, 47–53.)

Opiskelijoiden ikärakenne riippuu moniulotteisesta ilmiöstä, johon liittyy paitsi opiskelun aloittaminen aikuisena, myös opintojen pitkitäminen ja monenkertaisen koulutuksen hankki-

minen. Jos katsotaan aikuisena opintojen aloittamista, erottuvat terveydenhoidon, kasvatustieteen, teologinen ja yhteiskuntatieteellinen ala aikuisille avoimimmiksi aloiksi. Suuri aikuisten opiskelijoiden osuus liittyykin näillä aloilla pitkälti juuri aikuisena aloittamiseen. Humanistisella ja yhteiskuntatieteellisellä alalla opintojen pitkittymisen vaikutus ikärakenteeseen on suurinta; pitkään opiskelleita oli eniten aloilla, jotka eivät johda ammattiin tai professionaaliseen asemaan. Eri yliopistoista aikuisena aloittaminen oli yleisintä Kuopion ja Lapin yliopistoissa. Selvästi keskimääräistä vähemmän aikuisena aloitaneita oli kauppakorkeakouluissa ja teknillisissä korkeakouluissa. Sekä opiskelun aloittaminen aikuisena että myös opintojen viivästyminen näyttäisi siis olevan vähäisempää ns. eliitti- tai statusaloilla. (Moore 2000, 66–80; vrt. Nevala 1999.)

Tutkimuskysymykset ja -aineistot

Tarkastelen artikkelissa aikuisten hakeutumista yliopistojen tutkinto-opiskelijoiksi. Näkökulmana on valottaa ilmiötä yliopistoista ja niiden yksittäisistä oppiaineista käsin. Mitkä ovat ne yliopiston alueet, jotka näyttävät ”imevän” aikuisia ja toisaalta alueet, jotka näyttävät ”torjuvan” aikuiset kaikkein tehokkaimmin? Aikuisina tässä tarkastellaan 25 vuotta täyttäneitä. Aikuisuuden määrittäminen pelkästään jonkin iän kautta on tietysti ongelmallista, mutta 25-vuotiaana tai tätä vanhempana opintonsa aloittavia voidaan kuitenkin pitää jo erilaisena hakijaryhmänä kuin suoraan lukiosta tulevia. Koska artikkelin tarkoituksena on vertailla eri yliopistojen ja alojen hakukohteita toisiinsa, ei se, mihin ikäraja spesifisti määritetään, ole tässä myöskään yhtä merkityksellinen kuin jos tarkasteltaisiin esim. aikuisten hakijoiden taustoja ja elämäntilanteita.

Tutkimukseen liittyvät aineistot ovat valtakunnallisia tilastoaineistoja, joiden avulla tutkitaan aikuisten hakeutumisreittien laajuutta sekä sitä, millaisia aikuiset yliopistoihin hakevat ja hyväksytyt ovat taustoiltaan ja elämäntilanteiltaan. Aineistot sisältävät listauksia valtakunnallisesta hakijarekisteristä (HAREK) sekä Tilastokeskuksen kanssa yhteistyössä laaditun laajan henkilö-pohjaisen hakija-aineiston. Tässä artikkelissa esitetty analyysi perustuu valtakunnallisesta hakijarekisteristä saatuihin listauksiin ja niiden pohjalta laadittuun tilastolliseen hakukohteita kos-

kevaan aineistoon. Hakijarekisteristä saaduissa hakukohteittain ja -reiteittäin laadituissa taulukoissa hakijoiden määrät on esitetty syntymävuoden ja sukupuolen mukaan vuosilta 2000–2003. Listausten sisältämät tiedot on syötetty SPSS-tilasto-ohjelmaan. Muodostettu aineisto sisältää tapauksina hakukohteet sekä muuttujina lukumäärätietoja niihin hakeneista ja hyväksytyistä henkilöistä.

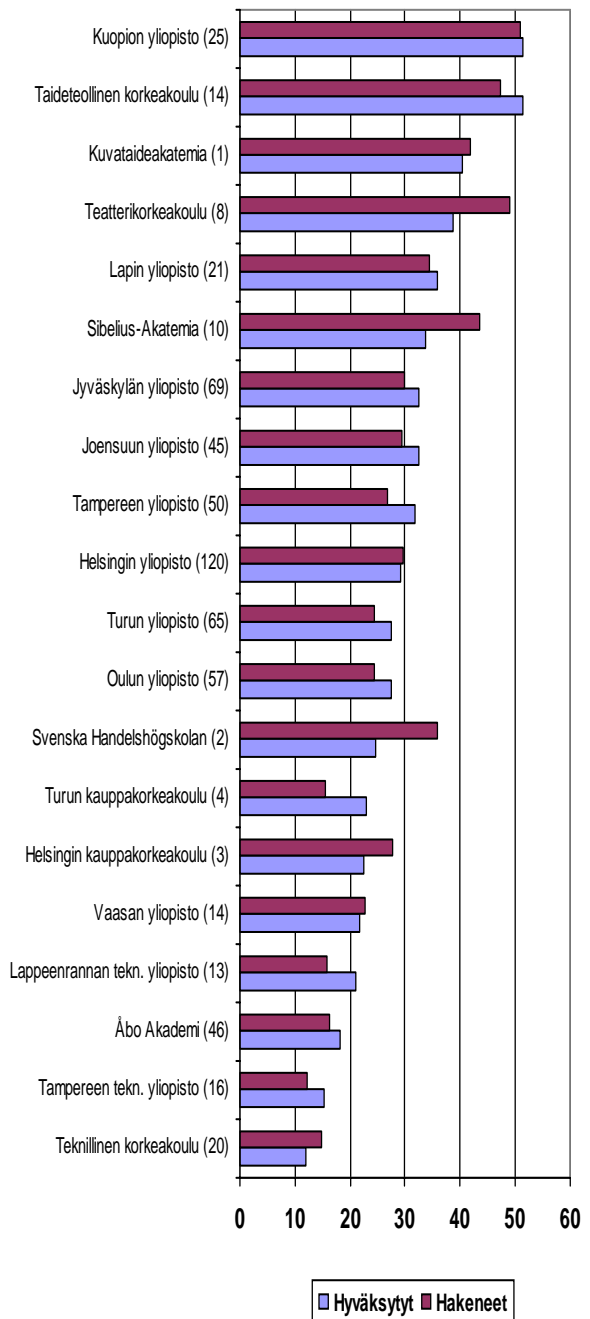
Hakukohdejaottelu pohjautuu pitkälti Tilastokeskuksen (2004:1) jaotteluun, jonka mukaan hakukohde voi olla yksittäinen yliopisto, tutkinto, koulutusohjelma, koulutusohjelmaryhmä, suuntautumisvaihtoehto, pääaine tai oppiaine aina hakukohteesta riippuen. Olennaista jaotellussa on, että jokaiseen hakukohteeseen valinta tapahtuu ainakin jossain määrin itsenäisesti tai omien kriteereiden mukaan. Haku tapahtuu hakukohteisiin, jolloin opiskelupaikkoihin pyrkivät tekevät valintoja juuri näiden yksiköiden välillä. Hakukohteet ovat luonnollisesti keskenään hyvinkin erikokoisia. Vuonna 2003 yksittäisessä hakukohteessa oli pienimmillään vain yksi hakija ja suurimmillaan 2538 hakijaa. Hyväksytyjen määrä taas vaihteli nollan ja 555 välillä.

Opiskelija voi tehdä valintoja myös eri hakureittien välillä, jolloin samaan hakukohteeseen voi olla olemassa useita eri valintakiintiöitä. Eri laisten hakureittien olemassaolo tarjoaa aikuisille erilaisia puitteita opiskelemaan hakeutumiseen. Hakukohteita verrataan toisiinsa paitsi sen mukaan, millaisia eri reittejä niissä on olemassa, myös sen suhteen, miten aikuisten hakeutuminen niihin on määrällisesti toteutunut. Seuraavassa tarkastellaan aikuisten hakeutumista eri yliopistoihin ja opintoaloille. Lisäksi hakukohteita ryhmitellään toteutuneen aikuisten hakeutumisen mukaan.

Aikuisten hakeutuminen eri yliopistoihin ja opintoaloille

Eri yliopistoissa hakukohteiden lukumäärä vaihtelee huomattavasti. Helsingin yliopisto maamme suurimpana yliopistona sisältää tässä käytetyn luokituksen mukaan yhteensä 120 hakukohdetta, kun taas Kuvataideakatemia pienimpänä yliopistona on kokonaisuudessaan vain yksi hakukohde. Seuraavassa kuviossa on esitetty aikuisten keskimääräiset osuudet hakijoista ja valituista hakukohteissa yliopistoittain. Yliopistot on

Kuvio 1. Aikuisten (25 vuotta täyttäneiden) keskimääräiset %-osuudet hakeneista ja hyväksytyistä hakukohteissa yliopistoittain (suluisissa hakukohteiden lukumäärä) vuonna 2003, mukana kaikki hakureitit

järjestetty kuvioon sen mukaan, miten suuri osuus opiskelemaan hyväksytyistä on aikuisia.

Yliopistojen välillä on selviä eroja. Useimmissa monialaisissa yliopistoissa on hakukohteittaisen tarkastelun mukaan keskimäärin joka kolmas tai

joka neljäs hakija ja opiskelupaikan saanut täyttänyt 25 vuotta. Yleislinjana näyttää monialaisten yliopistojen kohdalla olevan, että aikuisten osuudet hakeneissa ja hyväksytyissä ovat suunnilleen samaa luokkaa. Aikuiset ovat kuitenkin menestyneet opiskelijavalinnoissa hieman nuoria paremmin.

Monialaisten yliopistojen rintamasta poikkeaa selvästi Kuopion yliopisto, johon aikuiset sekä pyrkivät että pääsevät opiskelemaan varsin runsaslukuisesti. Vuonna 2003 hieman yli puolet hakeneista ja hyväksytyistä oli 25 vuotta täyttäneitä. Tätä selittää hoito- ja terveystieteiden vahva asema Kuopion yliopistossa. Toinen selvä poikkeus monialaisten yliopistojen linjaan löytyy ruotsinkielisen koulutuksen kohdalla. Åbo Akademi ei juuri näytä houkuttelevan aikuisia hakijoita, joskin aikuiset ovat tulleet hieman nuoria useammin hyväksytyiksi. Myös Vaasan yliopisto, jossa on keskimääräistä vähemmän aikuisia hakijoita, antaa paljon koulutusta ruotsin kielellä.

Kaikissa kolmessa kauppakorkeakoulussa hyväksytyistä vajaa neljäsosa on 25 vuotta täyttäneitä. Turun kauppakorkeakoulussa on ollut vähiten aikuisia hakijoita, mutta he ovat menestyneet opiskelijavalinnoissa nuorempia ikäluokkia paremmin. Helsingin kauppakorkeakouluun ja Svenska Handelshögskolaniin aikuisten on ollut suhteessa vaikeampi päästä. Varsinkaan Svenska Handelshögskolan ei ole opiskelijavalinnoissaan suosinut aikuisia.

On hyvin silmiinpistävää, että kaikki kolme teknillistä yliopistoa löytyvät kuvion alareunasta. Aikuiset ovat sekä hakeneiden että hyväksytyjen joukossa pienenä vähemmistönä. Teknisessä korkeakoulussa aikuisten osuus hyväksytyissä on kaikkein pienin. Aikuiset ovat myös menestyneet opiskelijavalinnoissa nuoria heikommin. Lappeenrannan ja Tampereen teknisiin yliopistoihin hakeneet aikuiset taas ovat saaneet opiskelupaikan nuoria hakijoita useammin.

Teknillisissä yliopistoissa opiskelijamäärät ovat suuria, ja vaikka aikuisten osuudet ovatkin pieniä, on heitä lukumääräisesti kuitenkin melko paljon. Päinvastainen tilanne on taideyliopistoissa, joissa opiskelijoita on selvästi vähemmän. Taideyliopistoissa myös hyväksymisprosentit ovat varsin pieniä, mutta samalla kuitenkin 25 vuotta täyttäneiden osuudet sekä hakeneiden että hyväksytyjen joukossa ovat suuria. Teatterikorkeakouluun ja Sibelius-Akatemiaan on hakeneis-

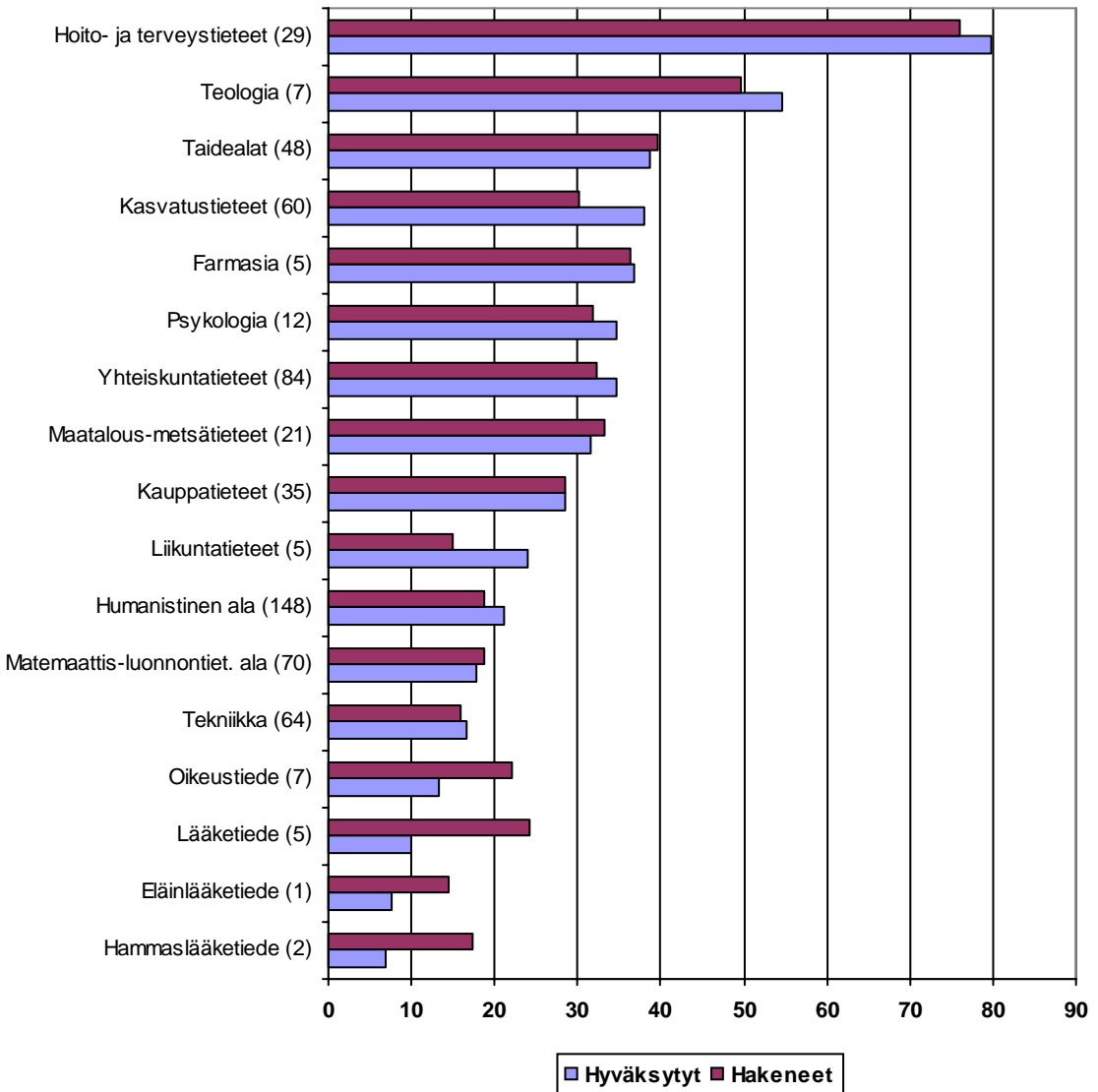
ta suhteessa hyväksytyt enemmän nuoria kuin aikuisia.

Kaiken kaikkiaan yliopistot näyttävät asettautuvan yllä olevaan kuvioon varsin "siististi". Teknillisissä yliopistoissa on alhaisin aikuisten osuus, kauppakorkeakouluissa melko alhainen, monialaisissa yliopistoissa hieman suurempi, ja taideyliopistoissa kaikkein suurimmat aikuisten sisäänotto-osuudet. 25 vuotta täyttäneiden osuudet hyväksytyistä vaihtelevat Teknillisen korkeakoulun 12 prosentista Kuopion yliopiston ja Taideteollisen korkeakoulun yli puoleen uusista opiskelijoista. Seuraavassa siirrytään tarkastelemaan aikuisten hakeutumista eri opintoaloille. Kuvioon 2 on koottu aloittaisia tietoja aikuisten osuuksista hakeneiden ja hyväksytyjen joukossa.

Yksittäisistä aloista erityisesti hoito- ja terveystieteet erottuvat aikuisten suosimana koulutus-alana. Suurin osa tälle alalle hakeutuvista on täyttänyt 25 vuotta. Koska alalle tulijalla pitää olla jokin aiempi terveydenhoitoalan tutkinto, tämä on luonnollistakin. Aikuisia on hyväksytyjen joukossa suhteessa samassa määrin kuin hakeneidenkin joukossa. Muilla lääketieteellisillä aloilla aikuisten osuudet ovat huomattavan pieniä. Lääketieteessä ja hammaslääketieteessä aikuiset ovat hyväksytyissä lisäksi hakeneisiin verrattuna selvästi aliedustettuina. Farmasian alalla aikuisia sen sijaan on selvästi yli kolmasosa sekä hakeneista että hyväksytyistä.

Teologiaan hyväksytään runsaasti aikuisia opiskelijoita. Myös taiteen alalla huomattava osa hakeneista ja hyväksytyistä on aikuisia. Taidealan sisällä erityisesti kuvataiteen opintoihin hakeutuvissa on runsaasti 25 vuotta täyttäneitä. Hakeneiden ja hyväksytyjen joukossa aikuisten osuudet ovat taidealalla lähes samansuuruiset, joten aikuiset eivät kuitenkaan saa opiskelupaikkaa nuoria helpommin. Näihin koulutuksiin on yleisesti ottaen hyvin pienet hyväksymisprosentit, joten yhtenä tekijänä saattaisi olla esimerkiksi se, että hakijat ovat keskimääräistä vanhempia, koska pyrkivät opiskelemaan useampana peräkkäisenä vuonna. Tämä selitys tuntuu kuitenkin jossain määrin epäuskottavalta, sillä muilla vaikeapääsyisillä aloilla aikuisia on yleisesti ottaen melko vähän.

Psykologia on niinikään vaikeapääsyinen ala, jossa on melko paljon aikuisia hakijoita. Aikuiset ovat saaneet opiskelupaikan jonkin verran nuoria useammin. Kasvatusalalla kokonaisuudes-

Kuvio 2. Aikuisten (25 vuotta täyttäneiden) keskimääräiset %-osuudet hakeneista ja hyväksytyistä hakukohteissa (suluissa hakukohteiden lukumäärä) aloittain vuonna 2003, mukana kaikki hakureiitit

saan opiskelijavalinnat näyttävät olevan aikuisystävällisiä, sillä aikuisia on hyväksytyjen joukossa selvästi enemmän kuin hakeneissa. Aikuisten hakeutumisessa on kuitenkin vaihtelua, jos tarkastellaan kasvatusalan eri koulutuksia hieman tarkemmin. Luokanopettajan ja lastentarhanopettajan koulutuksiin aikuiset hakevat selvästi keskimääräistä vähemmän, ja luokanopettajakoulutuksessa heitä on myös hyväksytyjen joukossa vähemmän kuin kaikilla aloilla keskimäärin. Muihin kasvatusalan koulutuksiin aikuiset sekä hakevat että pääsevät keskimääräistä useammin.

Edellä jo mainittiin, että lääketieteen alalla aikuisia opiskelijoita on vain vähän. Muita ikä-

rakenteeltaan hyvin nuoria aloja ovat oikeustiede, teknistieteellinen ala sekä luonnontieteet. Nämä alat tuntuvat olevan aikuisilta monella tapaa suljettuja, sillä aikuisten on näiltä aloilta vaikeampi saada opiskelupaikka kuin nuorempien. Lisäksi aikuiset näyttävät jo sulkevan itse itsensä ulos, sillä heitä on hakijoidenkin joukossa vain vähän. Luonnontieteiden sisällä tietojenkäsittelytieteet tosin poikkeaa yleislinjasta, sillä reilu kolmasosa sekä hakeneista että hyväksytyistä on näissä hakukohteissa 25 vuotta täyttäneitä.

Naisvaltaisimmat alat näyttävät olevan kaikkein aikuisystävällisimpiä. Samalla kaikkein elittisimmillä aloilla on vähiten aikuisia. Näillä

aloilla hyväksymisprosentit ovat pieniä ja opiskelijoiden sosiaalinen tausta valikoitunut. Taide tosin muodostaa poikkeuksen tähän linjaan, sillä vaikka taideala onkin hyvin selektiivinen, se on samalla kuitenkin aikuisille suhteessa avoin. Näyttääkin olevan niin, että erityisesti alat, joilla on yhteys korkeisiin asemiin, perinteisiin vahvoihin professioihin sekä suuriin tuloihin torjuvat aikuiset kaikkein voimakkaimmin.

Hakukohteiden ryhmittely

Aikuisten hakeminen ja opiskelemaan pääsy on monimutkainen prosessi. Pyrkimispäätös ei riipu vain henkilökohtaisista toiveista ja mielenkiinnosta; yksilö myös arvioi kykyjään ja onnistumisensa todennäköisyyttä sekä ”sopivuuttaan” kyseiselle alalle ja opiskelupaikkaan. Toinen kysymys on se, miten valintamekanismit toimivat suhteessa aikuisiin. Kun aikuiset pyrkivät, tulevatko he hyväksytyksi ja miten heidän hyväksymistodennäköisyytensä suhteutuu nuorten hyväksytyksi tulemiseen? Ja vielä, mihin aikuiset ohjataan järjestelmässä? Hakevatko he päävalinnoissa eli ”normaalissa” reitissä vai käyttävätkö he erityisiä heille suunniteltuja kanavia? Klusterianalysissa voidaan ottaa samanaikaisesti huomioon näitä useita tekijöitä. Näin yliopistojen hakukohteita voidaan järjestää niissä toteutuneen aikuisten hakeutumisen mukaan. Analyysiin otettiin mukaan yhteensä 16 muuttujaa¹, jotka kertovat aikuisten hakemisesta ja sisäänpääsystä hakukohteisiin. Aineistosta löytyi tällä analyysillä viisi erilaista ryhmää, joista kussakin aikuisten hakeutuminen on toteutunut eri tavoin (asetelma 1).

Kaikkein pienintä hakukohteiden ryhmää voidaan nimittää **aikuisten hallitsemiksi** hakukohteiksi. Näitä hakukohteita on yliopistoissa vain 21 kappaletta eli reilut kolme prosenttia hakukohteista. Sisäänpääsy on hyväksytyksi tulleiden osuudella mitattuna hieman keskimääräistä helpompaa. Aikuisia on sekä hakeneiden että hyväksytyjen joukossa hyvin suuri enemmistö, ja aikuiset myös saavat opiskelupaikan nuoria useammin. Miltei kaikki hyväksytyiksi tulleet ovat aikuisia. Ryhmä poikkeaa muista myös siinä, että miltei kaikki sekä hakeneista että hyväksytyistä ovat naisia. Aikuiset hakevat erittäin runsaslukuisesti opiskelemaan nimenomaan päävalintojen kautta. Myös avoimen yliopiston väylä on näissä hakukohteissa selvästi laajempi kuin muis-

sa ryhmissä. Muunto- ja maisterikoulutuksia sekä muita erillisvalintoja on näissä koulutuksissa hieman. Lähes kaikki tähän ryhmään kuuluvat hakukohteet ovat hoito- ja terveystieteiden koulutuksia.

Seuraavaksi eniten aikuisia houkuttelevat hakukohteet, joiden **päävalinnat ovat aikuisten suosimia**. Noin 13 prosenttia hakukohteista kuuluu tähän ryhmään. Näihin hakukohteisiin on hieman keskimääräistä vaikeampi päästä, mutta aikuisia on hyväksytyjen joukossa selvästi enemmän kuin hakeneiden joukossa. Aikuiset hakeutuvat opiskelemaan nimenomaan päävalintojen kautta. Muunto- ja maisterikoulutuksia on melko niukasti ja muita erillisvalintoja jonkin verran. Avoimen yliopiston väylä on kapea. Eri aloista keskimääräistä useampi hakukohteeseen kuuluu tähän ryhmään teologiassa, kauppatieteellisellä alalla, psykologiassa, yhteiskuntatieteissä (hallinto-, alue ja taloustieteissä sekä sosiologiassa, sosiaalipolitiikassa ja sosiaalityössä), musiikin alalla, kasvatustieteessä ja aikuiskasvatustieteessä, kotitalous- ja käsityöopettajakoulutuksessa sekä erityispedagogiikassa. Eri yliopistoista hakukohteita kuuluu tähän ryhmään keskimääräistä useammin Helsingin, Vaasan, Joensuun, Lapin ja Kuopion yliopistoista sekä Sibelius-Akatemiasta ja Taideteollisesta korkeakoulusta.

Kolmantena ryhmänä erottuvat hakukohteet, joissa **aikuiset on ohjattu omille reiteilleen**. Vaajat 15 prosenttia hakukohteista kuului tähän ryhmään. Näissä hakukohteissa on selvästi muihin ryhmiin verrattuna eniten muunto- ja maisterikoulutuksia sekä muita erillisvalintoja. Myös avoimen yliopiston väylä on olemassa, joskin kapeana. Aikuiset hakeutuvat opiskelemaan nimenomaan näitä kanavia pitkin, ja päävalinnoissa heidän osuutensa onkin pieni. Kaikkia valintoja ajatellen aikuiset saavat myös opiskelupaikan nuoria helpommin, mutta päävalinnoissa aikuiset ovat tulleet hyväksytyksi nuoria harvemmin. Sukupuolen osalta tähän ryhmään kuuluvat hakukohteet erottuvat siinä, että niissä on keskimääräistä enemmän miehiä: miesten osuus sekä hakeneista että hyväksytyistä on noin 45 prosenttia, kun se muissa ryhmissä jää noin kolmasosaan. Näitä hakukohteita löytyy keskimääräistä useammin kaikista kolmesta kauppariikasta, kaikista kolmesta teknillisestä korkeakoulusta, Taideteollisesta korkeakoulusta sekä Jyväskylän ja Joensuun yliopistoista. Eri aloista näitä hakukohteita löytyy suhteellisesti eniten kauppatie-

teelliseltä, teknistieteelliseltä, yhteiskuntatieteelliseltä ja taideteolliselta alalta, kasvatustieteestä ja aikuiskasvatustieteestä, lastentarhanopettajakoulutuksesta sekä tietojenkäsittelytieteestä.

Neljänteen ryhmään kuului vajaat 20 prosenttia hakukohteista. Niitä voidaan luonnehtia **helpopääsyisiksi aikuisten torjumiksi hakukohteiksi**. Eri hakukohderyhmiin verrattuna näihin hakukohteisiin on selvästi suurimmat hyväksymisprosentit. Aikuisia on näihin koulutuksiin hakuvien joukossa kaikkein vähiten ja hakiessaan aikuiset ovat saaneet opiskelupaikan hieman useammin kuin hakijat keskimäärin. Miltei kaikki opiskelijat valitaan näihin koulutuksiin päävalintojen kautta ja muut valintareitit ovat melko

marginaalisia. Eri aloja verrattaessa tähän luokkaan kuuluvia hakukohteita on eniten kielissä ja kielitieteissä sekä matematiikan, fysiikan ja kemian hakukohteissa. Eri yliopistoista eniten näitä hakukohteita on Joensuun ja Vaasan yliopistoissa sekä Åbo Akademiassa. Hakukohteiden kielien mukaan verrattaessa tämä onkin ainut ryhmä, jossa ruotsinkieliset hakukohteet ovat selvästi yliedustettuina.

Suurinta ryhmää, johon kuului peräti 49 prosenttia hakukohteista, voidaan luonnehtia **vaikeapääsyisiksi aikuisilta suljetuiksi** hakukohteiksi. Myös näissä hakukohteissa opiskelijat valitaan miltei kokonaisuudessaan päävalintojen kautta. Aikuisten osuudet niin hakeneiden kuin

Asetelma 1. Hakukohteiden ryhmittely

	Aikuisten osuus hakeneista/hyväksytyistä	Naisten osuus hakeneista/hyväksytyistä	Yliedustetut alat	Yliedustetut yliopistot
Aikuisten hallitsemat n=21, 3,5 %	85.3/90.2	89.2/92.4	terveys- ja hoitotieteet	KY, JY, OY, TY, TaY
Aikuisten suosimat n=74; 13,3 %	37.6/46.2.	66.2/68.6	teologia, kauppatieteet, psykologia, yhteiskuntatieteet, musiikki, kasvatustiede	HY, VY, JoY, LY,
Aikuiset omilla reiteillään n=81; 14,5 %	29.8/37.1	54.6/55.3	kauppatieteet, tekniikka, yhteiskuntatieteet, taide-teollinen ala, kasvatustiede, lastentarhaopettajakoulutus, tietojenkäsittelytiede	HKKK, TuKKK, Hanken, TKK, TTY, LTY, TaiK, JY, JoY
Aikuisten torjumia helpopääsyiset n=109; 19,6 %	16.1/18.2	66.8/68.0	kielet ja kielitieteet, matematiikka, fysiikka, kemia	JoY, VY, ÅA
Aikuisilta suljetut n=272; 48,8 %	16.4/14.7	63.5/66.6	oikeustiede, lääketiede, hammaslääketiede, liikuntatiede, maatalous-metsätieteet, tekniikka, bio- ja ympäristötieteet, maantiede ja geotieteet, humanistinen ala, psykologia, luokanopettajakoulutus, lastentarhaopettajakoulutus, teatteriala ja tanssi	HY, OY, JY, TY, Tay, TKK, TTY, TuKKK, TeaK

hyväksytyjen joukossa ovat hyvin pieniä. Tämä on ainut ryhmä, jossa aikuisten hyväksymisprosentit ovat nuoria pienemmät. Kokonaisuudessaankin näihin hakukohteisiin on kaikkein vaikeita päästä. Eri aloilta ja yliopistoista löytyy runsaasti tähän ryhmään kuuluvia hakukohteita. Yliedustettuina ovat Helsingin, Oulun, Jyväskylän, Turun ja Tampereen yliopistot, Teknillinen korkeakoulu, Tampereen teknillinen korkeakoulu, Turun kauppakorkeakoulu ja Teatterikorkeakoulu. Eri aloista taas yliedustus on oikeustieteellä, lääketieteellä, hammaslääketieteellä, eläinlääketieteellä, liikuntatieteellä, maatalousmetsätieteellisellä alalla, teknistieteellisellä alalla, bio- ja ympäristötieteillä, maantieteellä ja geotieteillä, humanistisella alalla, psykologialla, luokanopettaja- ja lastentarhanopettajakoulutuksilla sekä teatteri- ja tanssialalla.

Kuviossa esitetty hakukohteiden ryhmittely on eräänlainen jatkumo, jossa aikuisten hallitsemisissa hakukohteissa aikuisia tulee opiskelijoiksi määrällisesti mitattuna kaikkein eniten ja vastaavasti vaikeapääsysisissä aikuisilta suljetuissa hakukohteissa kaikkein vähiten. On huomionarvoista, että noin puolet hakukohteista kuuluu jälkimmäiseen ryhmään, joten yliopistolaitosta kokonaisuudessaan ei voida luonnehtia aikuisille kovin avoimeksi.

Lopuksi

Aikuisten osuudet opiskelijoista ovat Suomessa melko suuria, eikä mikään yliopiston alue näytä olevan aikuisilta täysin suljettu. Kun verrataan yliopistoja ja aloja toisiinsa, tulee esiin kuitenkin selviä eroja. Monialaisista yliopistoista erottuu selvästi Kuopion yliopisto, jossa yli puolet hyväksytyiksi tulleista on 25 vuotta täyttäneitä. Lapin, Joensuun, Jyväskylän ja Tampereen yliopistoihin hyväksytyistä noin kolmannes on aikuisia. Kaikissa taideyliopistoissa aloittavista huomattava osuus on aikuisia. Kauppakorkeakoulut ja teknilliset korkeakoulut sen sijaan näyttävät olevan tyypillisemmin nuorten opinahjoja. Eri aloista aikuisten suosimina erottuvat erityisesti hoito- ja terveystieteet, teologia, taideala sekä kasvatustieteiden jotkut koulutukset. Vähiten aikuisia on oikeustieteessä, eläinlääketieteessä, humanistisella alalla, teknis-tieteellisellä alalla, lääke- ja hammaslääketieteessä sekä suurimmas- osassa matemaattis-luonnontieteellisiä oppiaineita.

Eri aloilla on myös erilaiset tavat organisoida aikuiset joukkoonsa tai vastaavasti sulkea heidät ulkopuolelle. Hakukohteet eroavat toisistaan paitsi sen suhteen, miten paljon aikuisia niihin lopulta päätyy, myös sen suhteen, miten karsivia ne yleisesti ottaen ovat ja miten karsivia ne ovat erityisesti aikuisten suhteen. Eroja on myös siinä, mitä eri reittejä pitkin aikuiset voivat tutkinto-opiskelijoiksi hakeutua. Hakukohteiden ryhmittelyn tuloksena aineistosta erottui viisi hakukohteiden ryhmää.

Aikuisten hallitsemisissa hakukohteissa aikuiset ovat selvänä enemmistönä, ja aikuiset pääsevät opiskelemaan sekä päävalintojen että muiden valintojen kautta. Avoimen yliopiston väylä on vahva. Tämä näyttäisi olevan eräänlainen poikkeusryhmä, sillä siihen kuuluu vähiten hakukohteita, suurimmaksi osaksi hoitotieteen alalta. Aikuisten kannalta seuraavaksi avoimmemmiksi voidaan nähdä hakukohteet, joiden päävalinnat ovat aikuisten suosimia. Aikuiset hakevat opiskelemaan päävalinnoissa ja tulevat hyväksytyiksi nuoria useammin. Kolmannessa ryhmässä ovat hakukohteet, joissa aikuiset on ohjattu omille reiteilleen. Nämä koulutukset näyttäisivät olevan tiettyyn ammattiin valmistavia ja erityisesti miesten suosimia. Näillä koulutuksilla on yhteys korkeisiin tuloihin ja arvostettuun asemaan. Neljäntenä ryhmänä erottuvat helppopääsysiset hakukohteet, jotka ovat myös aikuisten torjumia. Kielten ja luonnontieteiden koulutuksia kuuluu runsaasti tähän ryhmään, kuten myös ruotsinkielisiä hakukohteita. Viidenteen ryhmään kuuluvat vaikeapääsysiset aikuisilta suljetut hakukohteet. Perinteiset eliittialat lukeutuvat tähän ryhmään.

Aikuisten tutkinto-opiskelijaksi hakeutumisessa on kyse monimutkaisesta ilmiöstä. Hakeutumiseen vaikuttavat paitsi mielenkiinto, myös arviot omista sisäänpääsymahdollisuuksista ja omasta "sopivuudesta" kyseiseen instituutioon. Eliittialat voivat karkottaa aikuisia hakijoita jo pelkästään sitä kautta, että ne tuntuvat aikuisista hakijoista kulttuurisesti vierailta. (Ball, Davies, David & Reay 2002.)

Toisensuuntaista vaikutusta taas on esimerkiksi avoimen yliopiston opiskelumahdollisuuksilla, jotka paitsi rakentavat mahdollisuutta käyttää avoimen yliopiston tutkintoväylää, myös tutustuttavat aikuisia yliopisto-opiskeluun ja opiaineisiin ja ruokkivat näin aikuisten mielenkiintoa jatkaa eteenpäin. Avointa yliopisto-opetusta järjestetäänkin paljon juuri niillä aloilla,

jotka näyttävät olevan aikuisystävällisiä muutenkin.

Erillisten reittien olemassaolo yhtäältä luo aikuisille mahdollisuuksia ja viestittää aikuisille "omasta paikasta" ehkä rohkaisten käyttämään näitä väyliä. Samalla aikuiset on kuitenkin näin eroteltu normaalista poikkeavaksi ryhmäkseen. Se, millaiseksi aikuisten hakeutuminen yliopistoihin muotoutuu, rakentuu useilla eri tasoilla. Se ei määri pelkästään teknisinä ratkaisuin tai hallinnollisina käytänteinä, vaan myös kulttuurisena kysymyksenä. Kaikkein aikuisystävällisimpiä eivät ehkä olekaan ne hakukohteet, jotka rakentavat erilaisia vaihtoehtoisia kiintiöitä aikuisia varten, vaan ne hakukohteet, jotka ovat päävalinnoissaankin avoimia eri ikäisille haki-joille.

Kirjallisuus

- Ball, S.J.; Davies, J.; David, M. & Reay, D. (2002). 'Classification' and 'Judgement': social class and the 'cognitive structures' of choice of Higher Education. *British Journal of Sociology of Education* 23 (1), 51–72.
- Bourgeois, E.; Duke, C.; Guyot, J-L. & Merrill, B. (1999) *The Adult University*. Buckingham: SRHE & Open University Press.
- Duke, C. (1989). Creating the Accessible Institution. In O. Fulton (ed.): *Access and Institutional Change*. Milton Keynes: SRHE & Open University Press, 163–177.
- Guyot, J.-L. (1997). Adults at University: Why are some disciplines less open? Some empirical results and theoretical assumptions. In S. Hill & B. Merrill (eds.): *Access, Equity, Participation and Organisational Change*. University of Warwick, Department of Continuing Education, 29–35.
- Halttunen, N. (2005). Avoimen yliopiston historian murroskohdat. *Aikuiskasvatus* 25 (1), 6–16.
- Halttunen, N. & Nori, H. (2005). Traditional route vs. open university gateway to university degree studies. Paper presented at the Nordic conference on adult education, Turku 14.5.2005
- Moore, E. (2000). *Aikuisena yliopistossa. Yliopisto-opiskelijoiden ikärakenne ja 30 vuotta täyttäneiden opiskelijoiden elämänselämä*. Joensuun yliopisto. Sosiologian laitoksen julkaisuja 2.
- Nevala, A. (1999). *Korkeakoulutuksen kasvu, lohkoutuminen ja eriarvoisuus Suomessa*. Suomen Historiallinen Seura.
- OECD 2002. Suomen aikuiskoulutuspolitiikan teematutkiminta. Katsaus suomalaisen aikuiskoulutukseen ja OECD:n arviointiraportti. Koulutus- ja tiedepolitiikan osaston julkaisuja 92. Opetusministeriö.
- OPM 2002: 3. Parlamentaarisen aikuiskoulutuskomitean mietintö. Opetusministeriön työryhmien muistioita.
- OPM 2002: 27. Korkeakoulujen opintoaikojen lyhentämisen toimenpideohjelma.
- OPM 2002: 39. Yliopistojen kaksiportaisen tutkintorakenteen toimeenpano.
- OPM 2004: 6. Koulutus ja tutkimus 2003–2008. Kehittämissuunnitelma.
- OPM 2004: 9. Yhteishausta yhteisvalintaan. Yliopistojen opiskelijavalintojen kehittäminen. Selvitysmies Sakari Ahola.
- OPM 2005: 38. Elinikäinen oppiminen yliopistoissa -työryhmän mietintö.
- Osborne, M. (2003). Increasing or Widening Participation in Higher Education? – a European overview. *European Journal of Education* 38 (1), 5–24.
- Piesanen, E. (2001). The Open University in a Massifying Higher Education System. In J. Välimaa (ed.): *Finnish Higher Education in Transition. Perspectives on Massification and Globalisation*. Institute for Educational Research. University of Jyväskylä, 157–184.
- Piesanen, E. (2005). *Yliopisto-opiskelijaksi vaihtoehtoisin poluin. Näkökulmia ammatillisten ja avoimen yliopiston opintojen kautta yliopisto-opiskelijaksi siirtymisestä*. Koulutuksen tutkimuslaitos. Tutkimuslauseita 20. Jyväskylän yliopistopaino.
- Schuetze, H.G. & Slowey, M. (2000). Traditions and new directions in higher education. A comparative perspective on non-traditional students and lifelong learners. In H.G. Schuetze & M. Slowey (eds.): *Higher Education and Lifelong learners. International Perspectives on Change*. London: RoutledgeFalmer, 3–24.
- Schuetze, H.G. & Slowey, M. (2002). Participa-

tion and exclusion: A comparative analysis of non-traditional students and lifelong learners in higher education. *Higher Education* 44, 309–327.

Tilastokeskus 2004: 1. Korkeakouluihin hakeneet ja hyväksytyt 2003.

Williams, J. (1997). Institutional Rhetorics and Realities. In J. Williams (ed.) *Negotiating Access to Higher Education. The Discourse of Selectivity and Equity*. Buckingham: SRHE & Open University Press, 87–107.

Viite

1) Analyysiin mukaan otetut muuttujat olivat: päävalinnassa hakeneiden osuus kaikissa valinnoissa hakeneista 2003, päävalinnassa hyväksytyjen osuus kaikissa valinnoissa hyväksytyistä 2003, päävalinnassa hakeneista hyväksytyt 2003, päävalinnassa hakeneista aikuisia 2003, pääva-

linnassa hyväksytyistä aikuisia 2003, päävalinnassa aikuisista hakeneista hyväksytyt 2003, avoimen väylässä hakeneiden osuus kaikista hakeneista 2003, avoimen väylässä hyväksytyjen osuus kaikista hyväksytyistä 2003, muunto- ja maisterikoulutuksiin hakeneiden osuus kaikissa valinnoissa hakeneista 2003, muunto- ja maisterikoulutuksiin hyväksytyjen osuus kaikissa valinnoissa hyväksytyistä 2003, muissa erillisvalinnoissa hakeneiden osuus kaikissa valinnoissa hakeneista 2003, muissa erillisvalinnoissa hyväksytyjen osuus kaikissa valinnoissa hyväksytyistä 2003, kaikissa valinnoissa hakeneista aikuisia 2003, kaikissa valinnoissa hyväksytyistä aikuisia 2003 sekä kaikissa valinnoissa aikuisista hakeneista hyväksytyt 2003.

*Artikkeli saapui toimitukseen 31.10.2005.
Se hyväksyttiin julkaistavaksi 20.3.2006.*